

Grundlæggende undervisningsmateriale

- til inspiration

Pædagogiske metoder i ældreplejen

45781

Udviklet af:
Peter Graulund
Social- og Sundhedsskolen Skive, Thisted, Viborg
Arvikavej 7
7800 Skive
Tlf.: 87 27 27 00

1. Uddannelsesmålets sammenhæng til FKB/TAK

Målet indgår på nuværende tidspunkt i følgende fælles kompetencebeskrivelser:

2692 Omsorg, sygepleje og pædagogisk arbejde.

Arbejdsfunktioner

Medarbejdere i den kommunale hjemmepleje, plejehjem og private hjem skal kunne medvirke til at skabe gode og meningsfulde rammer for ældre mennesker og deres livsudfoldelse.

De krav, det enkelte menneske, pårørende og samfundet stiller til kvaliteten i de tilbud og den pleje, ældre mennesker modtager, kalder på kompetencer hos medarbejderne, der i vidt omfang indeholder en faglighed, der ligger i spændingsfeltet mellem indsigt i menneskets aldring og pædagogisk og plejemæssigt arbejde.

Den kommunikation, der udspiller sig mellem ældre mennesker og sundhedsprofessionelle, skal give mening for samtaleparterne, således at det enkelte menneskes identitet og integritet sikres. Det samme gælder for indholdet i samværet (aktivitet) mellem ældre mennesker og samværet mellem ældre mennesker og sundhedsprofessionelle.

Deltagerforudsætninger

Deltagerne har erfaring fra arbejdet som for eksempel hjemmehjælpere, social- og sundhedshjælpere eller social- og sundhedsassistenter.

Struktur

I tilslutning til denne uddannelse findes flere relevante AMU-uddannelser:

Det pædagogiske område:

- (44298) Brugerindflydelse i pædagogisk praksis
- (42662) Brugsikkerhed i pædagogiske dag- og døgntilbud
- (44274) Konflikthåndtering i pædagogisk arbejde
- (44786) Personlig hjælper og ledsager
- (42665) Samspil og relationer i pædagogisk arbejde
- (42667) Værkstedsassistent, pædagogik og planlægning

Social- og sundhedsområdet:

- (42678) Aktivering og sygdomsforebyggelse hos ældre
- (42679) Arbejde med ældre i eget hjem
- (44789) Det retspsykiatriske omsorgsarbejde
- (42689) Forebyggelse af vold og konfliktintervention
- (42674) Personer med demens, aktiviteter og livskvalitet
- (42673) Personer med demens, sygdomskendskab
- (44786) Personlig hjælper og ledsager

2. Ideer til tilrettelæggelse

Temaer

Kurset kan opbygges ud fra følgende temaer:

- Tema 1
Ældrepedagogik
- Tema 2
Ældrepedagogiske arbejdsredskaber og –metoder

Ældreområdet har gennem mange år delvis været sygdomsorienteret, hvorimod det pædagogiske aspekt, det at styrke det sociale liv og derved arbejde støttende og værdiorienteret, ikke har været så markant i omsorgen. Vil organisationerne og myndighederne skabe en kultur med målrettet fokus på pædagogikken, er det vigtigt, at rammerne er til stede. Blandt medarbejderne synes der at være skabt en kultur, der går ud på at bekræfte hinanden i, hvor travlt man har. Denne kultur kan gøre det vanskeligt at tilføre området pædagogiske anvisninger og redskaber. For at bryde denne kultur er det vigtigt at sætte fokus på omstillingsprocesser og værdisættende kommunikation på arbejdspladsen – ikke blot i forhold til medarbejderne, men absolut også i forhold til organisationens ledere.

Indholdet i kurset tænkes opbygget over institutionernes *obligatoriske handleplaner*. Således kan kursisterne finde inspiration gennem pædagogikken til at se pædagogiske muligheder i samspillet mellem den ældre og omsorgsgiveren.

Indhold i undervisningen

Udgangspunktet i det pædagogiske arbejde er at kunne indgå i et samspil med den ældre for at sikre de bedste betingelser for, at den enkelte kan udvikle sig så godt

som muligt. I den forbindelse er begreber som værdighed, moral og ansvar i centrum. Der er behov for at sætte fokus på en pædagogik, der kan medvirke til at give alderdommen værdi gennem livslang læring, udvikling, udfordringer og oplevet livskvalitet.

Målet med undervisningen er:

- At give deltagerne redskaber til at se ældrepedagogikken i et biologisk, psykologisk, sociologisk og kulturelt perspektiv.

Tema 1:

I undervisningen sættes fokus på:

- Pædagogik i teori og praksis

Pædagogik er læren om den teori og praksis, der omhandler mål, midler, sammenhæng og forhindringer i relation til udvikling af værdier, viden og kunnen hos den enkelte. Generelt kan man sige om pædagogikken, at den beskæftiger sig med mål og midler, sammenhænge og forhindringer. Hvad det gode liv er og spørgsmål om, hvordan mennesker kan leve som frie og myndige individer, samtidig med at der tages hensyn til den enkelte og fællesskabet.

- Ældrepedagogik

Det er et område, der favner livshelheden med fokus på den sidste halvdel af livet. Man kan sige, at ældrepedagogik prøver at styrke udviklingen af en pædagogisk tankegang i undervisning, omsorg, socialt arbejde og i pleje af ældre. Ikke mindst set i lyset af, at mennesket har udviklingspotentiale til livslang læring. I bogen "Livet er et kunstværk" af Helle Krogh Hansen beskrives forskningsresultater gennem de seneste år, der har påvist, at ældre kan bevare deres ressourcer og udvikle sig gennem hele livet.

- Pædagogik opprioriteres i pleje og omsorg

I Socialministeriets vejledning om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten gives anvisning på, hvordan omsorgsgiveren kan anvende socialpædagogiske metoder frem for magt. I vejledningen henvises der til, at der altid er en årsag til en reaktion. Vredesudbrud og manglende samarbejde hænger ofte sammen med, at man ikke føler sig forstået. Vejledningen er et godt incitament til at inddrage pædagogikken i alle former for omsorg. Med vejledningen følger en præsentationsfilm til temaet "omsorg og magt", som vil være velegnet i undervisningen.

- Menneskesyn

I undervisningen tages udgangspunkt i vores menneskesyn på baggrund af bl.a.

humanismen, individualismen, rationalismen, tolerance og dannelsesbegrebet. Hvorfor nu det? Fordi tolerance betyder at kunne udholde og bære over med et andet menneske, uanset hvor forskelligt det enkelte menneske kan være fra os selv. Ved at udvise tolerance skaber vi rum for at mennesket kan udvikle sig. På samme vis giver det rationalistiske menneskesyn anvisninger på at se det enkelte menneske på dets egne præmisser og afstemme sin egen adfærd herefter. Individualisme baseres på, at det er igennem udvikling og dannelse, at mennesket rummer et utal af muligheder, som øger lysten til læring, udfoldelse og fantasi, evne til selvstændighed og dermed til selv at tage stilling og træffe egne valg. At det enkelte menneske har ret til selv at bestemme sin personlige udvikling, og at det selv må komme frem til en sandhedserkendelse. Disse begreber er fundamentet for alle relationer.

- Anerkendelsesbegrebet

Mennesker er dybt afhængige af at indgå i relationer, hvor vi bliver set og mødt som dem vi er. Vores identitet dannes i sociale relationer, gennem anerkendelse fra andre, og ved selv at være anerkendende. Det er den tyske filosof Aksel Honneths menneskesyn, at mennesket forandrer sig hele livet ud fra de erfaringer, vi gør os i forskellige relationer. I bogen ”Behovet for anerkendelse” beskrives anerkendelsesbegrebet ud fra tre sfærer. Privatsfæren, den retslige sfære og den solidariske sfære. Begreberne kan inddrages i undervisningen og forklare, hvad der sker, f.eks. når et menneske flytter på et plejehjem. Nære relationer overtages af personalet, institutionen sørger for, at beboeren overholder sine forpligtigelser, og at rettigheder såsom pleje, lægehjælp og stemmeret er til stede. Det at flytte på plejehjem kan ofte være forbundet med mange spekulationer og udløse sorg og depression. Derfor kan det være vanskeligt for den ældre at skabe og indgå i relationer. Personalet må derfor tage ansvaret for, at de ældre bliver en del af fællesskabet.

- Ældrepedagogik i biologisk perspektiv

Kendskab til de almindelige aldringsprocesser er nødvendig for at kunne forstå de ældre, man møder som omsorgsgiver. I bogen ”Sidste kapitel - psykologi og pædagogik” af Tove Svejgaard gives der eksempler på, hvordan aldringsprocessen påvirker hukommelse og glemsel, tempo og indlæring, motoriske færdigheder samt auditive og visuelle vanskeligheder. Viden der er nødvendig for den pædagogiske tilgang i mange af hverdagens sammenhænge.

- Ældrepedagogik i et kulturelt og sociologisk perspektiv i forhold til den enkeltes livsstil

Der kan tages udgangspunkt i kultur og samfundsstrømninger med fortællinger fra hverdagslivet i Danmark (f.eks. fra 30'erne, 40'erne) og opvækstvilkår i land og by. Forslag til litteratur omkring dagliglivet: ”Dagligdag i Danmark” (3 bind) af Malin Lindgren.

Kulturbegrebet og dets betydning hos nuværende generationer: Hvordan oplever den yngre generation de ældre, og hvordan oplever ældregenerationen sig selv?

Det vil være naturligt at tage udgangspunkt i livsformer og livsmønstre i undervisningen.

Livsformsbegrebet kan supplere en analyse af samfundets kultur, fordi de fem livsformer giver en mulighed for at forstå dagliglivets modsætninger. De fem livsformer: Lønarbejderlivsformen, dagsværklivsformen, karrierelivsformen, husmoderlivsformen og baglandslivsformen.

Livsmønsteret bestemmes bl.a. af de relationer mennesker har indgået i og i øjeblikket indgår i, og formes af den måde, hvorpå vi til daglig via vores relationer skaber balance mellem tilfredsstillende og utilfredsstillende behov.

Livsform og livsmønstre kan bruges til at fortælle om, hvordan forskellige mennesker lever – og kan også synliggøre sammenhænge og værdierne i deres liv.

Livskvalitetsbegrebet angiver nogle vigtige betingelser i de sociale relationer, der bør være til stede, før det er muligt sammen med andre at skabe livskvalitet og ”det gode liv”: Relation til det nære miljø, relation til de andre, de betydningsfulde relationer.

Bogen ”Liv og kvalitet - i omsorg og pædagogik”, red. Per Holm, Jesper Holst, Søs Balch Olsen, Birger Perlt, handler om muligheder og betingelser, der kan fremme livskvalitet eller ”det gode liv”. Bogen præsenterer diskussioner, synspunkter og resultater fra arbejdet i forskergruppen vedr. livskvalitet fra socialpædagogiske udviklingsprojekter.

- Kommunikation med ældre - herunder den gode samtale med aktiv lytning og assertiv kommunikation

I undervisningen sættes fokus på refleksion og kommunikationen som bør tilpasses den ældres forudsætninger. Udgangspunktet for en god kommunikation: Det personlige sprog (selvfølelse, selvtillid, selvbevidsthed), forståeligt sprog, sammenhænge mellem verbalt sprog og kropssprog, omgangsformer, koncentration, ro, nærvær, lytning og observation.

I undervisningen kan der som eksempel tages udgangspunkt i reminiscens gennem sansestimulation, med vægten på kommunikation og involvering. Genstande (syn, berøring), madlavning (duft), musik og sang (følelser, stemme, lyd), spil og lege (samtale), frisk luft og natur (bevægelse, duft, syn, lyde) m.m. Formålet er at stimulere den ældres sociale og kommunikative evner gennem fokusering på perioder i personens liv.

I undervisningen kan Marte Meo i praksis anvendes som illustration af den pædagogiske tilgang til god kommunikation. Metoden anvender videooptagelser i samspilssituationer, og gennem analyse kan man se ned i mindste detalje, hvorved både nonverbale som verbale potentialer afdækkes. Marte Meo opererer ud fra at se de naturlige udviklingsstøttende kommunikationspotentialer, der allerede er i samspillet, og derpå give anvisninger på, hvordan disse kan udvikles og stimuleres. I bogen ”Marte meo i praksis” af Pernille Roug findes anvisninger for anvendelse over for demente.

- Roller og magtforhold

Roller og magtforhold mellem personale og beboere kan inddrages i undervisningen. Dagligdagen er ofte tilrettelagt ud fra personalegruppens behov. Personalet har magten over både tid og rummet. Personalet kan bruge eller misbruge magten. Til belysning og beskrivelse heraf kan anvendes ”Jeg er OK som jeg er” af Peter Vestergaard Sørensen.

- Ældrepædagogiske analysemetoder og strategi, herunder livshistorien som redskab til oplevet livskvalitet

Livshistorien er en aktivitet, som har mange kvaliteter. Alle mennesker reflekterer over deres liv, men i samvær med ældre og i særlig grad demente kan livshistorien have stor betydning. Livshistorien kan også anvendes som et analyseredskab til at forstå den ældres tidligere levevis og vaner.

Livshistorien træner og styrker ikke bare hukommelsen, men giver omsorgsgiveren en grundlæggende indsigt i kulturhistorie, sociale livsformer, identitet, sundhed, sorger og kriser – bearbejdede og ubearbejdede osv.

I grupper kan diskuteres, hvordan livshistorien kan anvendes som et muligt redskab til refleksion og forståelse af det ældre menneskes handlinger.

Tema 2:

Indhold i undervisningen

- Hjælperens saglige dilemma

I undervisningen vil det være relevant at sætte fokus på, at begrebet ”at hjælpe folk” ikke er det samme som ”at passe folk”. Der er nemlig ikke langt fra at ”passe” til at ”gøre passiv.” God hjælp består i hjælp til netop det, som en person ikke kan selv, og ikke mere. Overdreven hjælp kan også være et udspring af myndighedernes ønske om rationalisering/effektivitet og er ikke altid ”kvalitet” set ud fra en omsorgs- og sundhedsvinkel. Beskrevet i bogen Sundhedsfremme i teori og praksis.

I den pædagogiske praksis er det også relevant at vide, hvordan negative forventninger skaber tillært inkompetence hos det ældre menneske, og at vide, hvordan de brydes.

- Den socialfaglige indsats

Aktiviteter har en væsentlig plads i det pædagogiske arbejde. Gennem aktiviteter trænes færdigheder, fællesskaber skabes, og følelser udtrykkes.

I hverdagen arbejdes der med aktivitetsbegrebet og med hverdagslivet som omdrejningspunkt. Det skal være meningsfyldte aktiviteter, der tager udgangspunkt i det enkelte menneskes kompetencer, ønsker og interesser. Aktivitet der medvirker til at opretholde liv. Hjortshøj Centeret i Århus har arbejdet med disse områder og med fokus på hverdagslivet. I den forbindelse har de udarbejdet en række hæfter omkring den socialfaglige indsats.

- Det fælles tredje

Det ”fælles tredje” er betegnelsen for aktiviteter, som omsorgsudøveren og brugeren er fælles om i modsætning til det omsorgudøveren gør for eller ved brugeren. Gennem en fælles aktivitet opstår ligeværdighed og dialog. Se i øvrigt bogen Socialpædagogik og demens.

- Mestring

Mestring drejer sig om at have oplevelsen af at have kræfter til at møde udfordringer. Hvordan skaber vi som omsorgsgiver det bedste grundlag for at motivere ældre til at lære nyt, genoptræne tabte funktioner eller at fastholde allerede tilegnede færdigheder? Motivationen for at lære nyt ændrer sig når man bliver ældre, det er mere besværligt, fordi man lærer langsommere. Når man lærer er der flere motiver, der virker sammen. Der er tale om den vækstmotiverede og den angstmotiverede drivkraft (sidste kapitel) red. Tove Svejgaard.

- Social mestring

Mennesket har behov for at omgås andre i socialt samvær. For at kunne leve et helt liv, hvor både de fysiske og eksistentielle behov opfyldes, vil det være naturligt at arbejde med sociale mestringsopgaver.

Knud Ramian, Center for evaluering, Psykiatrien i Århus Amt, har arbejdet med livsmønsterbegrebet hos ældre og udarbejdet en model for social aldring. Livsmønsterbegrebet kan inddrages i undervisningen.

- Støtte til livslang læring

Livslang læring handler om at erhverve eller generhverve kompetencer med henblik på daglige opgaver. Målet vil være at skabe livskvalitet for den enkelte. Med henblik på at støtte mennesker til størst mulig egenomsorg hele livet skal pædagogikken bl.a. bidrage med viden om, hvordan man kan støtte ældre mennesker i at

bevare selvværd, identitet og meningen med livet ved at gå ind i de store eksistentielle spørgsmål i forbindelse med sygdom og død. En anden mulighed kan være at arbejde med livshistorie og fortællinger, som har stor betydning for menneskers søgen efter mening med livet og for samvær og livskvalitet. Et pædagogisk bud på spørgsmålet om livslang læring kunne f.eks. være at spørge kursisterne: ”Hvordan kan et menneske, som er afhængig af andres omsorg og pleje, støttes i den personlige udvikling?”

Pædagogiske processer forudsætter, at man har øje for, at der foregår læreprocesser, og at der hos det enkelte menneske findes ressourcer. Desuden skal man i organisationen være indstillet på at skabe en kultur med fokus på læring og udvikling for den ældre.

- Kritisk og kreativ tænkning

I det pædagogiske arbejde er det ofte nødvendigt at turde tænke kritisk og anvende kreativiteten. Spørgsmålet er om personalet ønsker orden og genkendelighed af hensyn til den ældre eller af hensyn til sig selv? Er forhindringen i at tænke utraditionelt, at den ansatte ikke har mod til at forsøge?

3. Opgaver og undervisningsmaterialer

Kurset foreslås som et splitkursus.

Der vil være mulighed for at arbejde med udfordringer, der tager udgangspunkt i den enkeltes konkrete praksis, f.eks. gennem handleplaner. Efter fjerde kursusdag stilles en opgave, som kursisterne skal arbejde med i den mellemliggende periode for at øge graden af implementering i hjemmeorganisationen.

Opgaven kan være at arbejde med pædagogikken gennem handleplaner, således at implementeringen i praksis sikres.

4. Litteraturliste mv.

Bøger:

Behovet for anerkendelse
Axel, Honneth
Hans Reitzels forlag, 1. udgave 1. oplag 2005

Pædagogiske metoder i ældreplejen

Grundlæggende undervisningsmateriale

Dagligdag i Danmark (3 bind)

Lindgren, Malin

Forlag Høst og Søn, opdateret og revideret udgave 2001

”Jeg er OK som jeg er”

Sørensen, Peter Vestergaard

Forlaget Udvikling 2003 1. udgave 1. oplag 2003

Liv og kvalitet - i omsorg og pædagogik

red. Holm, Per; Holst, Jesper; Olsen, Søs Balch; Perlt, Birger

Forlaget Systime, 2004

Livet er et kunstværk

Hansen, Helle Krogh

Bog i Pdf-format

Marte meo i praksis – bedre samspil ved egen kraft

Roug, Pernille

Hans Reitzels forlag, 1. udgave 2003

Sidste Kapitel - Psykologi og pædagogik i ældreplejen

Svejgaard, Tove

Copenhagen, Frydenlund, 2003

Socialpædagogik og demens

Borresen Mette; Hansen Helle Krog; Trangbæk, Lis-Emma

Styrelsen for Social Service

Sundhedsfremme i teori og praksis

Jensen, Torben K. og Johnsen, Tommy J.

Forlaget Filosofia, 2. udgave, 8. oplag, 2005

Viden om aldring – veje til handling red.

Kirk, Henning og Schroll, Marianne

Munksgaard Danmark, 1. udgave 3. oplag 2006

Pjecer mm.:

Dynamikken i praksis

Lokalcenter Hjortshøj, 2004

Den grundlæggende socialfaglige indsats

Lokalcenter Hjortshøj, 2004

Den vanskelige socialfaglige indsats
Lokalcenter Hjortshøj, 2004

Den socialfaglige metode
Lokalcenter Hjortshøj, 2004

Undervisningsmaterialet:

”Omsorg og magt” bestilles på www.social.dk

Hjemmesider:

<http://www.ceps.suite.dk/vega.html#downloadartikler>

Livsmønstrenes grundbegreber af Knud Ramian, Center for Evaluering, Psykiatrien i Århus.

Livsmønstre hos gamle – en model for social aldring af Knud Ramian, Center for Evaluering, Psykiatrien i Århus.